

استلزامات توسعه تولیدات محصولات دامپروری در کانون‌های اسکان عشایر بختیاری (مورد مطالعه: شهرک شهید قلی پور شوشتر)

کوروش داودی^۱، طهماسب مقصودی^{۲*}

- ۱- گروه مدیریت کشاورزی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران
- ۲- گروه مدیریت کشاورزی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران

چکیده

هدف از انجام این تحقیق بررسی پیامد اسکان عشایر بختیاری و استلزامات توسعه فعالیت دامپروری در کانون‌های اسکان عشایر در شهرک شهید قلیپور شوشتر بود. تحقیق از نظر روش از تحقیقات توصیفی - همبستگی بوده که به لحاظ هدف، کاربردی است حاضر جامعه آماری تحقیق سرپرستان خانوار عشایر و ساکن در شهرک شهید قلیپور شهرستان شوشتر با ۳۵۰ خانوار به است که ۳۰۰ خانوار آن در سال (۱۳۷۸-۱۳۷۷) در کانون توسعه اسکان یافته‌اند و تعداد ۵۰ خانوار از عشایر کوچ‌رو ایل مذکور که فصل قشلاق در جوار کانون توسعه شهید قلی پور استقرار دارند و در فصل ییلاق به مناطق ییلاقی مسجد سلیمان و کوه‌رنگ کوچ می‌کنند. با استفاده از فرمول کوکران ۱۰۸ سرپرست خانوار از اعضای اسکان یافته به‌عنوان حجم نمونه برآورد شد و ۵۰ سرپرست خانوار از خانوار اسکان یافته مورد سرشماری قرار گرفتند. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه بود، که روایی آن بوسیله پانل متخصصان و پایایی ابزار تحقیق با استفاده از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف احراز شد (۰/۷۸). نتایج

بدست آمده نشان داد که چهار عامل حدود ۵۷/۴۰ درصد از واریانس مربوط به استلزامات توسعه فعالیت دامپروری در منطقه را تبیین می‌نماید. این عوامل شامل دسترسی به خدمات تولیدی، کاهش ریسک تولیدی، بازاریابی و دسترسی به نهاده‌های تولیدی است. بررسی پیامدهای اسکان عشایر از نشان می‌دهد که پنج پیامد حدود ۵۳/۱۳ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین می‌نماید. این عوامل شامل اثرات فرهنگی، اثرات تولیدی، مشکلات اجتماعی، رهبری و اشتغال است.

واژه‌های کلیدی: اسکان عشایر، پیامدها، دامپروری.

مقدمه

جامعه ایران از سه جامعه شهری، روستایی و عشایری تشکیل شده است. جامعه عشایری حرکت دائم در طبیعت برای پرورش دام و تامین معاش دارد (توکلی و ضیاتوانا، ۱۳۸۸). در سالیان اخیر خشکسالی‌ها و نوسانات طبیعی و اقتصادی، هزینه نگهداری دام‌ها را افزایش داده و این مشکلات باعث فروش و یا از بین رفتن دام‌ها و محدود شدن آنها شده است، این وضع موجبات اسکان عشایر را فراهم آورده است. بنابراین روز به روز از تعداد خانوارهای عشایر کوچرو کاسته می‌شود. کوچ‌نشینان عشایر یا اسکان پیدا می‌کنند، یا فاصله ایل راهی بین ییلاق و قشلاق را با خودرو طی می‌کنند. از سوی دیگر در دهه‌های اخیر جاذبه زندگی یکجانشینی روز به روز بیشتر شده است. سرمایه‌گذاری‌های دولت در برنامه‌های توسعه شهری باعث تمایل عشایر به اسکان شده است که این موضوع باعث پاشیدگی نظام ایلی شده است (مهدوی حاجیلویی و همکاران، ۱۳۸۸).

عشایر اسکان‌یافته در سرزمین‌های بومی خویش، به‌علت دارا بودن آداب و رسوم، فرهنگ و زبان مشترک با بومیان روستایی، تشکیل جوامع همگون را داده و در یکدیگر ادغام گردیده‌اند. آن عده از عشایر که از طبقات بالاتر اجتماعی بوده‌اند، زودتر از عموم عشایر اسکان یافتند. آنها چون در روستاها دارای زمین زراعتی و امکانات بوده‌اند، به آسانی در بخش کشاورزی به زراعت و باغداری و دامداری مشغول شده و فرزندان آنها جذب روستاها و شهرها گردیده‌اند. توده مردم عشایر با در نظر گرفتن امکانات بهتر برای تأمین معاش، اغلب در

نقاطی گرایش به اسکان می‌یابند، که یک یا چند هسته خانوادگی از عشایر و یا خانوارهای روستایی آشنا وجود داشته باشد. توده عشایر ابتدا در روستاها و شهرها به صورت خوش‌نشین و حاشیه‌نشین اسکان می‌یابند، سپس کم‌کم جذب این جوامع می‌گردند (دهقانی و همکاران، ۱۳۹۱).

رشد سالانه جمعیت عشایر ایران تقریباً ۳٪ بود. براساس نتایج سرشماری عشایری سال ۱۳۷۷ تعداد جمعیت عشایری ایران ۱۳۰۴۰۸۹ نفر در قالب ۱۹۹۹۳ خانوار بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۷). براساس نتایج سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده در ۱۳۸۷ عشایر کوچنده ایران ۱/۶۸٪ از کل جمعیت ایران را به خود اختصاص دادند که در مقایسه با آمار سال ۱۳۷۷ به رغم افزایش تعداد خانوارهای عشایری اما سهم آنها از جمعیت کل کشور کاهش یافته است. براساس نتایج سرشماری اجتماعی اقتصادی عشایر کوچنده سال ۱۳۸۷، استان خوزستان دارای بیش از ۱۴۰ هزار نفر عشایر قشلاقی در قالب ۲۳۲۷۴ خانوار، ۱۴ ایل و ۸ طایفه مستقل است و از نظر جمعیت بیشترین جمعیت کوچنده را در بین استان‌های کشور در خود جای داده است. سهم عشایر کوچنده قشلاقی استان خوزستان نسبت به رقم مشابه کل کشور، در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۸، به ترتیب ۱۳/۳ و ۱۱/۸ درصد بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۸). تعداد خانوار و جمعیت عشایری استان خوزستان در جدول (۱) آمده است. جمعیت عشایر استان خوزستان در سال ۱۳۸۷ نسبت به ۱۰ سال ماقبل به ترتیب ۱۲/۲ و ۱۹/۹ درصد کاهش یافته‌اند. درحالی که در این دوره زمانی، میزان کاهش جمعیت عشایر کوچنده کشور، ۹ درصد بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷)، که یکی از دلایل آن توسعه کانون‌های اسکان عشایر در استان خوزستان است.

جدول (۱) تعداد خانوار و جمعیت عشایر کوچنده کشور به تفکیک استان

عشایر قشلاقی				عشایر بیلاقی				استان
زن	مرد	مرد و زن	خانوار	زن	مرد	مرد و زن	خانوار	
۵۷۷۲۷۴	۶۰۹۱۲۴	۱۱۸۶۳۹۸	۲۱۲۶۶۰	۵۷۷۲۷۴	۶۰۹۱۲۴	۱۱۸۶۳۹۸	۲۱۲۶۶۰	کل کشور
۶۶۶۹۴	۷۳۴۱۶	۱۴۰۱۱۰	۲۳۲۷۴	۱۸۳۳۵	۲۰۱۸۲	۳۸۵۱۷	۶۵۱۳	خوزستان

ماخذ: نتایج تفصیلی سرشماری اقتصادی، اجتماعی عشایر کشور (۱۳۸۷)

در استان خوزستان ۱۰۰ کانون توسعه وجود دارد که از این تعداد ۱۳ کانون بصورت برنامه ریزی شده در شهرستانهای مسجد سلیمان، شوشتر، دزفول، اندیمشک و بهبهان و ۸۷ کانون به صورت خودجوش در شهرستانهای مسجد سلیمان، شوشتر، دزفول، اندیمشک، بهبهان، رامهرمز و ایذه است (رئیس‌زاده، ۱۳۸۸).

طرح مطالعه و مکان‌یابی کانون‌های توسعه اسکان عشایر از سال ۱۳۷۱ در خوزستان آغاز شد که طی برنامه‌های دوم و سوم توسعه ۶ هزار و ۱۰۰ خانوار عشایری در شهرهای اندیمشک، ایذه، شوشتر، دزفول، شوش، رامهرمز، بهبهان، باغملک، مسجد سلیمان و لالی در مناطق عشایری اسکان داده شدند و طی سال‌های ۸۴ و ۸۵ تعداد یک هزار و ۵۰ خانوار اسکان یافته‌اند. تا پایان برنامه چهارم ۳۷ درصد خانوارهای عشایری استان ساماندهی شده‌اند و ساماندهی ۲ هزار و ۵۰۰ خانوار دیگر تا پایان برنامه پنجم پیش‌بینی شده است (رئیس‌زاده، ۱۳۸۸).

پس از اسکان عشایر در روستاها و شهرک‌های، آنها ضمن بهره‌مندی از برخی آثار رفاهی اندک، پیامدهائی از قبیل ناتوانائی مدیریت در این روستاها، مشارکت پائین مردم در فرایند اسکان، تخریب پوشش گیاهی، فرسایش شعاعی مراتع پیرامون سکونتگاهها، تبعات زیست-محیطی، کاهش تعداد و میزان عملکرد دام‌ها، بروز مشکلات و ناهنجاریهای اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و اقتصادی را شاهد بوده است. از این رو بررسی پیامدها اسکان عشایر و استلزامات آن مورد توجه این تحقیق است (رضائی و همکاران، ۱۳۸۶).

باتوجه به اینکه دام منبع اصلی معیشت عشایر در منطقه مورد مطالعه است، بنابراین در هر برنامه اسکان عشایر، برنامه‌ریزی اشتغال از مهمترین چالش‌های برنامه‌ریزان است. از این‌رو شناخت وسیع‌تر و جامع‌تر این منبع اصلی اشتغال و شناخت پیوندهای آن با محیط طبیعی و اجتماعی و بررسی تعاملات عشایر و دام‌های آن با محیط پیرامون لازمه هرگونه برنامه‌ریزی اشتغال به‌منظور اسکان است (امیراحمدیان، ۱۳۷۸). برخی از مهمترین پتانسیل‌های بالقوه برای توسعه فعالیت‌های مختلف دامپروری عشایر منطقه را می‌توان به این شرح بیان کرد:

- انطباق دامداری عشایری موجود با شرایط خاص اکولوژیک و طبیعی منطقه در استفاده از مراتع؛

- علیرغم خشکسالی‌های اخیر، منطقه از مراتع مرغوبی برخوردار است که این امر می‌تواند در توسعه نظام‌های دامپروری نیمه ساکن مورد استفاده قرار گیرد (پاپلی یزدی، ۱۳۷۱)؛

- مهمترین منبع درآمدی عشایر فروش گوسفندان پرواری خود است؛ بنابراین با ارائه امکاناتی می‌توان این نظام بهره‌برداری را توسعه داد (حیاتی، ۱۳۸۵)؛

- وجود گیاهان مرتعی مرغوب خصوصاً علف‌های تازه و جوان که عمدتاً توسط کود دام که موجب تقویت پوشش گیاهی می‌شود بهبود می‌یابد و در صورت وجود بارندگی نیازی به قرق و حفاظت مرتع نیست (دریکوند، ۱۳۸۶)؛

- به علت سازگاری نژادهای مورد استفاده با شرایط طبیعی منطقه، نیاز کمی به هزینه‌های سرمایه‌گذاری جهت احداث جایگاه‌ها و تأسیسات مربوطه دارد، بطوریکه عشایر صرفاً چادرهایی که بعد از مصرف خودشان دیگر دوام سابق را ندارد برای تأمین سایبان دام استفاده می‌کنند و سایر هزینه‌های سرمایه‌گذاری بسیار ناچیز است؛

- هزینه‌های تولیدی به دلیل استفاده از مراتع طبیعی و علوفه‌های نسبتاً ارزان قیمت تأمین شده توسط سازمان امور عشایر به مراتب از شیوه‌های دیگر، مثل تولید کشاورزی و صنعتی کمتر است (ضیائی توانا و توکلی، ۱۳۸۶)؛

- در مقایسه با سایر جوامع، وابستگی کمتری به دولت دارند و بیشتر تولید کننده‌اند. بطوری که در منطقه مورد مطالعه عشایر در بیشتر زمینه‌ها خودکفا هستند و به علت

خشکسالی‌های اخیر وابستگی آنها در بعضی زمینه‌ها از جمله تأمین علوفه و آب و بعضی اقلام غذایی به دولت نسبتاً زیاد شده است (رضائی و همکاران، ۱۳۸۶)؛
- وجود و حفظ نژادهای بومی و اصیل دام برای توسعه فعالیت‌های دامپروی (ایروانی و ترکان، ۱۳۸۴).

دری‌کوند (۱۳۸۶) نشان داد که طرح ساماندهی و اسکان عشایر باعث بهبود وضع خدمات، زراعت و کاهش مهاجرت شده است. در مقابل در زمینه‌های ایجاد اشتغال، افزایش درآمد، برخورداری از امکانات بهداشتی - درمانی و دسترسی به وسایل ارتباط جمعی موفقیت چندانی نداشته است.

بردی (۱۳۹۰) نشان داد که اسکان عشایر ترکمن باعث توسعه اجتماعی و اقتصادی شهر در طول حیات کوتاه خود نسبت به شهرهای مجاور قدیمی، رشد فرهنگی جامعه بویژه زنان ترکمن و همسوئی آنان با تحولات معاصر جامعه ایران در زمینه گسترش سواد و مشارکتهای اجتماعی شده است. رئیسی‌زاده (۱۳۸۸) نشان داد که اجرای طرح اسکان در ارتقای سطح برخورداری از رفاه اجتماعی خانوارهای اسکان یافته موفق بوده است. اما در زمینه اقتصادی، تاثیر زیادی در افزایش درآمد خانوارهای عشایری، ایجاد اشتغال مولد، تعادل دام و مرتع، جایگزین نمودن فعالیت‌های زراعی به جای فعالیت‌های دامداری نداشته است به گونه‌ای که تنها زندگی عشایر اسکان یافته از زندگی کوچ روی سابق به زندگی نیمه کوچنده و رمه گردانی تبدیل شده است.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، میزان نظارت، درجه کنترل متغیرها و قابلیت تعمیم یافته‌ها از نوع پیمایشی و به روش توصیفی - همبستگی است، در این تحقیق کانون اسکان عشایر شهید قلی‌پور از توابع شهرستان شوشتر به عنوان منطقه مورد پژوهش انتخاب شده است، که در دهستان دیمچه بخش گتوند شهرستان شوشتر، استان خوزستان واقع شده است. این کانون از طرف شمال و شمال شرق به دهستان گتوند، از طرف شرق و جنوب شرق به بخش مرکزی و دهستان میان آب و از طرف جنوب به دهستان سردار

آباد و از طرف جنوب غرب و غرب به دهستان شاه ولی و از طرف شمال غرب به دهستان چغامیش شهرستان دزفول محدود گردیده است. این کانون در سال ۱۳۷۷-۷۸ مطالعات اجتماعی و اقتصادی آن به طور کامل صورت گرفت و در فاز اول اقدام به اسکان ۳۰۰ خانوار عشایری از ایل بختیاری و از تیره‌های مختلف چهار لنگ و هفت لنگ نمود. به عشایر اسکان یافته در این کانون ۴۳۵ هکتار زمین کشاورزی و ۶۵۰ هکتار مراتع به صورت مشاع واگذار گردید. جهت اجرای فعالیت میدانی تحقیق و بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی یکجانشینی عشایر ایل بختیاری؛ سرپرستان خانوار عشایر و ساکن در شهرک شهید قلی‌پور شهرستان شوشتر با ۳۵۰ خانوار به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شده‌اند. جهت تعیین حجم نمونه از تعداد ۳۰۰ خانوار ساکن در شهرک (N=۳۰۰) با استفاده از فرمول کوکران ۱۶۸ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. همچنین از بین تعداد ۵۰ خانوار کوچ‌رو ساکن در جوار شهرک اسکان عشایر شهید قلی‌پور نیز تمامی ۵۰ خانوار در نظر گرفته شدند. بنابراین در نهایت حجم نمونه تحقیق حاضر ۱۵۸ نفر تعیین گردید. در این تحقیق جهت بررسی پیامدهای اسکان و استلزامات توسعه فعالیت دامپروری از پرسشنامه استفاده شد. به منظور تعیین اعتبار ابزار تحقیق، از روش پانل متخصصان استفاده شده است. برای تعیین پایایی پرسشنامه، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به نتایج حاصله میزان پایایی پرسش‌نامه در حد قابل قبول (بالای ۰/۷) بود.

یافته‌های تحقیق

- **پیامدهای اسکان عشایر:** به منظور بررسی پیامدهای اسکان عشایر از تحلیل عاملی با رویکرد اکتشافی بهره‌گیری شد، که در اولین گام بایستی مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی مورد ارزیابی قرار گیرد. بررسی نتایج بدست آمده از محاسبه ضریب KMO و آزمون بارتلت نشان داد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب است.

(KMO = 0.734, Bartlett's test = 345.12, df = 66, sig = 0.00)

با توجه به مناسب بودن داده‌ها دستور دسته‌بندی آنها با استفاده از رهیافت تحلیل مولفه‌های اصلی داده شد و نتایج آن به صورت جداول (۲) و (۳) آمده است. نتایج بدست آمده نشان می‌-

دهد که پنج عامل حدود ۵۳/۱۳ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین می‌نماید. عامل اول با مقدار ویژه ۱/۴۵ حدود ۱۲/۱۳ درصد از واریانس مربوط به تاثیرات اسکان را تبیین می‌نماید و با عنوان تاثیرات فرهنگی نامگذاری شده است. مهمترین تاثیر اسکان عشایر بر فرهنگ، رسوم و آداب زندگی عشایری است. این عامل تاکید دارد که یکجانشینی باعث کم‌رنگ شدن احترامات به بزرگان طایفه گردیده است و همچنین اسکان باعث کم‌رنگ شدن اعتقادات به آداب و رسوم و فرهنگ بومی و محلی در جامعه شده است. دومین عامل حدود ۱۰/۹۹ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین می‌نماید و با عنوان تاثیرات تولیدی نامگذاری شده است. اسکان عشایر بر تولیدات دامی و محصولات جانبی تاثیرگذار بوده و از حجم تولیدات می‌کاهد. این عامل تاکید می‌کند که اسکان باعث کم شدن خود کفایی و وابستگی نسبت به جوامع روستایی و شهری شده است و همچنین باعث کم شدن فعالیت‌های دامداری و کشاورزی در جامعه گردیده است. عامل سوم که با عنوان مشکلات اجتماعی نامگذاری شده است، ۱۰/۴۲ درصد از واریانس مربوط به تاثیرات اسکان را تبیین نموده و تاکید می‌کند که اسکان باعث تشدید مسایل اجتماعی مانند اعتیاد و نزاع طایفه‌ای و نا امنی می‌شود.

جدول (۲) عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد

واریانس تجمعی

درصد تجمعی	درصد واریانس مقدار ویژه	مقدار ویژه	عامل‌ها	ردیف
۱۲/۱۳	۱۲/۱۳	۱/۴۵	فرهنگی	۱
۲۳/۱۲	۱۰/۹۹	۱/۳۱	تولیدی	۲
۳۳/۵۵	۱۰/۴۲	۱/۲۵	مشکلات اجتماعی	۳
۴۳/۶۲	۱۰/۰۷	۱/۲۰	رهبری	۴
۵۳/۱۳	۹/۵۱	۱/۱۴	اشتغال	۵

جدول (۳) متغیرهای مربوط به هر عامل و میزان ضرایب بدست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	گویه	ضرایب عاملی
فرهنگی	یکجانشینی باعث کم‌رنگ شدن احترامات به بزرگان طایفه در جامعه گردیده است.	۰/۷۰۹
	یکجانشینی باعث کم‌رنگ شدن اعتقادات به آداب و رسوم و فرهنگ بومی و محلی در جامعه گردیده است.	۰/۶۴۵
تولیدی	یکجانشینی باعث کم شدن خودکفایی و عدم وابستگی نسبت به جوامع روستایی و شهری گردیده است	۰/۷۷۶
	یکجانشینی باعث کم شدن فعالیت‌های دامداری و کشاورزی در جامعه گردیده است.	۰/۵۳۹
مشکلات اجتماعی	یکجانشینی باعث افزایش اعتیاد در جامعه میشود	۰/۷۴۹
	در عشایر کوچ رو مسایلی مانند سرقت و ناامنی کمتر از اجتماعت اسکان یافته است	۰/۵۱۶
رهبری	نقش رهبران محلی در میان عشایر کوچرو بیشتر از شوراهای اسلامی روستاو عشایر میباشد.	۰/۸۱۶
اشتغال	در جامعه عشایر کوچ رو میزان اشتغال جوانان بیشتر است	۰/۶۴۰

عامل چهارم که حدود ۱۰/۰۷ درصد از واریانس مربوط به تاثیرات را تبیین می‌نماید باعنوان عامل رهبری نامگذاری شده است و تاکید دارد که در جوامع اسکان یافته عشایری رهبران محلی قدرت خود را از دست می‌دهد و در ساختارهای جدید قدرت رهبری را ندارند. عامل پنجم که باعنوان اشتغال نامگذاری شده است ۹/۵۱ درصد واریانس مربوط به تاثیرات را تبیین نموده و تاکید می‌کند که اسکان عشایر باعث افزایش بیکاری و کاهش اشتغال جوانان شده است.

– استلزامات توسعه فعالیت دامپروری در منطقه مورد مطالعه: به منظور شناسایی

استلزامات توسعه فعالیت دامپروری در منطقه از تحلیل عاملی اکتشافی با رویکرد تعیین متغیرهای معنی دار استفاده شد. بررسی نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی استلزامات توسعه فعالیت‌های دامپروری در منطقه نشان داد که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب است.

(KMO=0.767, Bartlett's test=370.55, df=66, sig=0.00)

باتوجه به مناسب بودن داده‌ها دستور دسته‌بندی آنها با استفاده از رهیافت تحلیل مولفه‌های اصلی داده شد و نتایج آن به صورت جداول (۴) و (۵) آمده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که چهار عامل حدود ۵۷/۴۰ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین می‌نماید.

جدول (۴) عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد

واریانس تجمعی

ردیف	عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی
۱	دسترسی به خدمات تولیدی	۲/۶۶	۲۲/۲۲	۲۲/۲۲
۲	کاهش ریسک تولیدی	۱/۵۵	۱۲/۹۸	۳۵/۲۰
۳	بازاریابی	۱/۳۴	۱۱/۱۸	۴۶/۳۹
۴	دسترسی به نهاده تولیدی	۱/۳۲	۱۱/۰۱	۵۷/۴۰

جدول (۵) متغیرهای مربوط به هر عامل و میزان ضرایب بدست آمده از ماتریس دوران یافته

نام عامل	گویه	ضرایب عاملی
دسترسی به خدمات تولیدی	دسترسی به خدمات دامپزشکی (دارو و دامپزشک) به نرخ دولتی	۰/۷۶۶
	دسترسی به منابع اعتباری	۰/۶۹۶
	دسترسی به امکانات انبارداری محصول	۰/۶۹۸
	ارایه تسهیلات برای کشت علوفه مورد نیاز دام‌ها	۰/۸۰۰
کاهش ریسک تولیدی	بیمه کردن دام (در مقابل حوادث غیرمترقبه، سرقت و ...)	۰/۵۵۸
	تضمین قیمت خرید محصولات دامی توسط دولت	۰/۵۷۱
	توسعه صنایع فرآوری محصولات دامی	۰/۵۸۱
بازاریابی	وجود بازار محصول در زمان‌های مختلف و به خریداران مختلف	۰/۷۱۷
	تقویت شبکه حمل و نقل برای تامین نهاده‌ها و فروش محصولات	۰/۵۴۵
دسترسی به نهاده تولیدی	دسترسی به مراتع مناسب	۰/۷۶۱
	تامین علوفه و کنستانتره به قیمت مناسب	۰/۶۵۶

عامل اول که با عنوان عامل دسترسی به خدمات تولیدی نامگذاری شده است، حدود ۲۲/۲۲ درصد از استلزامات توسعه فعالیت دامپروری را در منطقه تبیین می‌نماید و تاکید می‌کند که مهمترین عامل ارایه خدماتی مانند خدمات دامپزشکی، اعتبارات تولیدی، امکانات انبارداری و تسهیلاتی برای خرید نهاده‌های تولیدی است. عامل دوم با مقدار ویژه ۱/۵۵ حدود ۱۲/۹۸ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین نموده و با عنوان عامل کاهش ریسک تولیدی نامگذاری شده است، که بر بیمه کردن دام (در مقابل حوادث غیرمترقبه، سرقت و ...)، تضمین قیمت خرید محصولات دامی توسط دولت و توسعه صنایع فرآوری محصولات دامی تاکید دارد. بالا بودن ریسک در بخش کشاورزی و ناکارآمدی سیستم‌های حمایتی ضرورت خرید تضمینی و فرآوری محصول تولید شده را بیشتر می‌کند. عامل سوم با مقدار ویژه ۱/۳۴ حدود ۱۱/۱۸ درصد از واریانس مربوط به عوامل را تبیین نموده و با عنوان عامل بازاریابی

نامگذاری شده است. عدم توانایی در نگهداری دام در فصل‌های خشک و نبود بازار مناسب و همچنین شبکه حمل و نقل نامناسب یک عامل باز دارنده در توسعه فعالیت‌های دامپروری در منطقه خواهد بود و در نهایت عامل چهارم که با عنوان دسترسی به نهاده‌های تولیدی نامگذاری شده است حدود ۱۱/۰۱ درصد از واریانس مربوط به استلزامات توسعه فعالیت دامپروری را تبیین نموده و تاکید بر دسترسی به مراتع مناسب و نهاده‌های تولیدی مانند علوفه و کنستانتیره دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از اسکان عشایر در برنامه‌های اعلام شده بهبود دسترسی به خدمات، توسعه جامعه عشایر از نظر شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی اعلام گردیده بود، و هدف از اسکان عشایر در کانون‌های اسکان تغییر فعالیت آنها از دامپروری سنتی به سمت زراعت و دامپروری نیمه - صنعتی بود. پس از گذشت ۱۴ سال از اسکان عشایر در شهرک نتایج نشان می‌دهد که زمین قابل توجهی برای کشاورزی به عشایر اسکان یافته داده نشده است، و زمین‌های واگذار شده نیز معمولاً دیم بوده و قدرت تولیدی کمی نیز دارند. از سوی دیگر با اسکان عشایر و نا مشخص بودن وضعیت مرتع آنها، عملاً فعالیت دامپروری از بین رفته است، و باید گفت که هدف فقط اسکان بدون در نظرگیری فعالیت‌های جانبی بوده است، از این رو بیکاری در این شهرک‌ها بسیار بالاست و افراد تمایل به اشتغال در شغل‌های غیرمولد مانند دلالی و واسطه‌گری پیدا می‌کنند. از این رو اسکان عشایر با تغییر فعالیت‌های تولیدی همراه بوده است و متأسفانه فعالیت جایگزینی برای آنها در نظر گرفته نشده است.

اصولاً جامعه عشایری کوچنده از دیرباز در زمینه خدمات مورد نیازش، جامعه‌ای خوبسند و مستقل از جوامع شهری و روستایی بوده است. جنبه‌هایی از خدمات مورد لزوم که به دلیل فنی یا به جهات دیگر، از جمله منزلت اجتماعی، در درون جامعه ایلی وجود نداشت، بوسیله همین جامعه از خارج به خدمت گرفته می‌شد؛ نیازها، از بافت درونی آن می‌جوشید و دامنه این نیازها نیز محدود بود. بنابراین، تصمیم‌گیری در پاسخگویی به نیازها هم از متن جامعه عشایری و متناسب با آن گرفته می‌شد. در واقع میزان تأثیر عوامل بیرونی به قدری بطنی و کند بود که

احساس نمی‌شد. روشن است که این گونه درک نیاز و شیوه پاسخگویی به آن، متضمن تضاد و تناقض غیر قابل حلی، نبوده است. گذشته از این، خدماتی که در زمان‌های گذشته از جوامع غیر ایلی توسط عشایر اخذ می‌شد، نه از حیث شیوه، نه از لحاظ ماهیت و کیفیت، تفاوت بارزی با خدمات ایلی نداشته است. در نتیجه، تا زمانی که دولت‌ها سیاست اعمال دخالت در جامعه ایلی را در برنامه کار خود قرار نمی‌دادند، تحول و دگرگونی چشمگیری در این زمینه ملاحظه نمی‌شد. اما با اعمال برنامه‌های اسکان لازم است عرضه یک سری از خدمات بر عهده دولت و خارج از ساخت و بافت عشیره‌ای مدنظر قرار گیرد. اصولاً لازم است در ارائه طیف گوناگون خدمات توسط سازمان‌های مختلف نیازهای واقعی عشایر شناسایی شود و به تقاضاهای روز افزون و رشد یابنده آنان پاسخی مناسب داده شود. در منطقه مورد مطالعه خدماتی که لازم است مدنظر قرار گیرد شامل؛ دسترسی به خدمات تولیدی، کاهش ریسک تولیدی، بازاریابی و دسترسی به نهاده‌های تولیدی است می‌باشد.

در این بخش از تحقیق با توجه به یافته‌های تحقیق اقدام به ارائه پیشنهادی کاربردی می‌گردد:

- توسعه بازارهای محلی و تقویت شبکه حمل و نقل به منظور بازاریابی محصولات تولید شده؛

- شناسایی کانون‌های مناسب اسکان با مراتع و زمین کشاورزی مرغوب و مطالعات اجتماعی قبل از اسکان عشایر برای کاهش مسایل و مشکلات اجتماعی ناشی از اسکان؛

- تعریف و شناسایی فعالیت‌های جایگزین و آموزش عشایر اسکان یافته در آنها به منظور کاهش خلاء ناشی از کاهش فعالیت‌های دامپروری عشایر؛

- تشویق عشایر به کار گروهی با توسعه تعاونی‌های تولیدی و خدماتی در مراکز اسکان؛

- برگزاری جشنواره‌ها کلاسهای آموزشی به منظور آشنایی جوانان با فرهنگ عشایری به منظور کاهش اثرات فرهنگی اسکان.

منابع

- ۱- امیر احمدیان، ب. (۱۳۷۸). عشایر و توسعه - مسکن در ایل بختیاری، فصلنامه عشایری ذخایر انقلاب، شماره ۱، ص ۲۰-۱۴.
- ۲- ایروانی، م. و ترکان، ج. (۱۳۸۴). سنجش نگرش خانوارهای عشایری در زمینه اسکان و مشکلات موجود: بررسی موردی عشایر عرب جرقویه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۸ (شماره ۱): ص ۸۴
- ۳- بردی آنامرادنژاد، ر. (۱۳۹۰). تحولات اجتماعی ۵۰ سال اخیر در بین عشایر ترکمن (مطالعه موردی: بندر ترکمن)، مجله علمی تخصصی برنامه ریزی فضائی، سال ۱ (شماره ۱): ص ۳۷-۳۸
- ۴- پاپلی یزدی، م. ح. (۱۳۷۱). کوچ نشینی در شمال خراسان، ترجمه اصغر کریمی، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد: ص ۱۴۳
- ۵- توکلی، ج. (۱۳۸۳). مروری بر نظریات و تجارب موجود در زمینه اسکان عشایر. مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران، تهران: سازمان امور عشایر ایران.
- ۶- توکلی، ج. و ضیاءتوانا، م. ح. (۱۳۸۸). پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری. روستا و توسعه، دوره ۱۲، شماره ۱، صص ۵۳-۸۶.
- ۷- حیاتی، د. (۱۳۸۵). تحلیلی بر پیامدها و راهکارهای گزیده شده اسکان عشایر در ایران با نگرشی بر تجربه دشت بکان فارس، مطالعات اجتماعی ایران، بهار ۱۳۸۵ (شماره ۱): ص ۶۷-۶۸
- ۸- دریکوند، م. (۱۳۸۶). بررسی پیامدهای اجتماعی - اقتصادی اسکان عشایر (نمونه موردی: کانون چشمه همیان کوه‌دشت)، پایان نامه: ص ۱ و ۴۳.
- ۹- دهقانی، امین؛ صیدایی، سیداسکندر و شفقی، سیروس (۱۳۹۱). سنجش و بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در کانون‌های اسکان عشایری، مطالعه موردی، کانون‌های اسکان عشایری استان‌های فارس و اصفهان.

- ۱۰- رضائی، پ. و همکاران. (۱۳۸۶). روستاهای برآمده از اسکان عشایر و چالش‌های آن، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰ (شماره ۱): ص ۴۳
- ۱۱- رئیسی زاده، ا. (۱۳۸۸). بررسی اثرات اجتماعی و اقتصادی اسکان عشایر در کانون توسعه کوثر شهرستان دزفول، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد جامع شوشتر.
- ۱۲- ضیائی توانا، م. و توکلی، ج. (۱۳۸۶). اسکان عشایر و تخریب مراتع در استان چهارمحال و بختیاری: مطالعه موردی شهرک‌های عشایری شرمک، چلگرد و لشت. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۲.
- ۱۳- مرکز آمار ایران (۱۳۷۷). نتایج تفصیلی سرشماری اجتماعی- اقتصادی عشایر کوچنده.
- ۱۴- مرکز آمار ایران (۱۳۸۷). نتایج تفصیلی سرشماری اجتماعی- اقتصادی عشایر کوچنده.
- ۱۵- مهدوی حاجیلویی، م. رضایی، پ. و دادورخانی، ف. (۱۳۸۸). سنجش نگرش عشایر اسکان یافته نسبت به اسکان در استان چهارمحال و بختیاری. دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۳۷-۱۶۲.

